

HOEFBLAD

55^e jaargang nr.1 Winter 2017/2018

Foto Hans Peeters

NATUURVERENIGING

KEN EN GENIET

Hoefblad

ALGEMEEN E-MAILADRES: kenengeniet@home.nl

VOORZITTER

Programmavoorbereiding
Krantenberichten

Christ Grootzwagers
Kamilletuin 6
5103 CB Dongen
tel. 0162-312116
voorzitter@kenengeniet.nl

SECRETARIS

Els Scheepers
Brabantpark 9
5101 ZA Dongen
tel. 06-48825523
secretaris@kenengeniet.nl

PENNINGMEESTER

Rabobank Dongen
IBAN:
NL44 RABO 0111984114
Ledenadministratie

John van Meggelen
Schoolsticht 47
5102 GD Dongen
tel.0162-517996
penningmeester@kenengeniet.nl

Programmavoorbereiding

Fia Grootzwagers
Schoolsticht 47
5102GD Dongen
tel.0162-517996
vlinder@kenengeniet.nl

BEZORGING HOEFBLAD

Opgave excursies

Marie-José van Gestel
Hubertusstraat 9
5106 NS Dongen-Vaart
tel. 0162-322316
mjvangestel.burmanje@home.nl

BESTUURSLID

Afgevaardigde
Bijenvereniging
Ambrosius
Tuingroep

Anton Staps
Dongenseweg 7
5171 NA Kaatsheuvel
tel. 0416-273332
mobiel tel. 06-13402220
amoms@ziggo.nl

BESTUURSPRAATJE

We zitten alweer aan de donkere dagen voor kerst, sommigen vinden dit een geweldige tijd, anderen zouden deze tijd liefst over willen slaan. Toch is er in de natuur genoeg te beleven, nu doen vele vogels ons land aan voor hun overwintering, denk daarbij aan kepen, goudvinken, appelvinken, sijsen, putters enz. Ook vele watervogels verkiezen ons land boven de noordelijke koude streken. Op menig sloot en plas zie je grote groepen ganzen, eenden, allerlei zwanen, deze komen hier omdat ons klimaat milder is, dus er is erg veel te zien voor de echte vogelkenner.

Ligt er sneeuw dan ziet het landschap er toverachtig uit, dan moet je gewoonweg naar buiten, genieten van de stilte, het is juist dan, dat je goed waar kan nemen, wat er allemaal leeft in de ons omringende gebieden, sporen vindt je dan overal.

Voer de vogels in uw tuin of balkon en je krijgt een bont gezelschap te zien, houdt dan eens in de gaten, wie er het eerste aan de beurt is, wie de baas is van de tuin en geniet van uw bezoek.

Ook bij onze vereniging bruist het van de activiteit, het tochtenprogramma loopt ook in de winter gewoon door, ga eens mee, kleed u warm aan en laat u verrassen door onze gidsen. Ook het avondprogramma is gestart, met informatieve series en films, kom ook eens kijken.

Natuurlijk hebben we ook weer onze traditionele kerstbijeenkomst op het programma staan, gewoon gezellig bij elkaar zijn, met een hapje en een drankje, de loterij en een kort kerstverhaal. U wordt op deze ochtend door Ken en Geniet verwend en dat helemaal voor niets. Wat we wel erg leuk vinden als u onze loterijtafel mee vult, een eigengemaakte kaart, een present waar u niets mee doet, een natuurfoto, je kunt van alles bedenken, al wat u leuk vindt om weg te geven, het is allemaal welkom.

Ja en dan staat ook januari al heel snel voor de deur, onze eerste tocht is alweer vele jaren de snertwandeling, dit jaar in de omgeving van de Natuurtuin Kandoel. We gaan er weer een mooie ochtend van maken, gestart wordt uiteraard bij de tuin, komt u te voet, dan is dit geweldig, komt u met de fiets dan kunt u die kwijt in het gedeelte naast de boomgaard, in de buurt van de container. Mocht u met de auto komen, dan vragen wij u deze te parkeren aan de Doelstraat bij het parkeerterrein van de hondensport.

Na elkander een goed nieuwjaar te hebben gewenst, maken we een korte wandeling door het Blik en onze tuin. Na afloop staat voor u de koffie klaar en daarna zorgen we voor een dampende kom heerlijke snert, met een snee roggebrood met spek, 't Maoske zal deze ochtend de catering verzorgen. Voor niets gaat de zon op, dus vragen wij een kleine bijdrage in de

kosten, voor de koffie en de snert betaalt u € 7,50, dit bedrag dient u bij aankomst in de tuin te voldoen.

Voor de eerste keer zult u verwelkomt worden in ons nieuwe lokaal, waar tafels en banken klaar staan en de kachel brandt. Bij gebrek aan ruimte zal er aansluitend aan het lokaal een tent geplaatst worden.

U zult het nu wel begrepen hebben, het lokaal is een feit, een enorme vrachtwagen met kraan heeft 2 zogenaamde kantoorunits afgeleverd in onze natuurtuin, zelf heb ik er enkele nachten van wakker gelegen. Zou het allemaal passen, kan de vrachtwagen door de poort, rijdt hij niet vast, allemaal dingen die door mijn hoofd speelden, gelukkig is de hele operatie voorspoedig verlopen. Tja, daar reed zomaar meer dan 38 ton over onze grond, onvoorstelbaar, snel moesten nog enkele

obstakels weggenomen worden, iets wat je aan de tuinwerkgroep gerust kan overlaten.

Deze ploeg heeft enorm veel werk verzet, zij braken de oude stal af en deden veel voorbereidend werk. Zo moest er een fundament komen, maar in welke vorm? Fantastisch dat er dan mensen zijn die meedenken, op een avond van de uilenwerkgroep kwam één en ander ter sprake, waarbij een aanwezige een oplossing aandroeg, meteen werd er gebeld en onderhandelt. Een week later komt een loonwerker onze tuin opgereden met betonplaten en een truck om deze te plaatsen. Met een laserapparaat wordt alles precies uitgemeten en gelegd, vele mensen hielpen daaraan mee.

En dan staan daar 2 units, maar daarmee was het werk nog niet gedaan, deze moesten gekoppeld worden, de zijkanten gedicht en ook de tussenruimte boven moest dicht, ze hebben het allemaal voor elkaar gekregen. De huisschilders maakten een ontwerp voor de buitenkant, er werd gekozen voor een camouflagekleur, zodat als het ware het lokaal wegvalt tegen de achtergrond, er werd gepoetst, geschuurd en geschildert, hopelijk is het allemaal klaar voor de snertwandeling.

Inmiddels is er ook al een opgang naar binnen aangelegd, ja zelfs met een rollator kunt u nu door de deur. Rondom is er een tegelpad gelegd en aan de tuinkant komt een klein terras, kortom we zijn van alle gemakken voorzien. U moet het zelf maar eens komen bekijken.

Allen die aan dit project hun bijdrage hebben geleverd, met name ook de projectgroep, welke vele, vele malen bijeen hebben gezeten en overleg hebben gevoerd met de gemeente, bedankt.

Onze Natuurvereniging bestaat dit jaar (2018) maar liefst 60 jaar, een feit dat we door het hele jaar gaan vieren, te beginnen met de eerste wandeling en de opening van ons lokaal.

Gedurende het hele jaar zullen er nog enkele festiviteiten plaats vinden, maar daarover gaan we nog niet teveel verklappen, nou een tipje van de sluier lichten we wel even op, er komen een paar dingen op het programma waaraan iedereen deel kan nemen.

Positief nieuws is ook de cheque die we mochten ontvangen van de Rabobank, een mooi bedrag van € 1204,29. Dit allemaal dankzij de leden van deze bank, welke hun stemmen hebben gegeven aan onze vereniging, een leuke aanvulling van onze kas. Een kleine delegatie mocht de cheque ontvangen uit de handen van Harrie Pijnenburg, vertegenwoordiger van de Rabobank, natuurlijk waren wij blij verrast met het bedrag. Dit alles vond plaats in onze tuin, voor het nieuwe lokaal. Dat nieuwe lokaal zal een steeds belangrijkere rol gaan spelen, voor bijeenkomsten, als schaftlokaal, ontvangstruimte voor groepen enz.

Vorig Hoefblad deelde ik u mede dat Leo Reijnierse wilde stoppen als redactielid van ons blad en deed een oproep voor nieuwe kandidaten, helaas hebben we nog geen aanmelding binnen gekregen, als u zich geroepen voelt uw bijdrage te leveren aan ons Hoefblad, laat het ons weten, heus het is geen zware taak. Vier keer per jaar komt de redactie bijeen, om het te hebben over de onderwerpen welke in het blad komen, tevens lezen we dan gezamenlijk de ingeleverde stukken door en corrigeren we die, waar nodig. Helemaal niet moeilijk, maar gezellig werk, komt u ons ondersteunen?

Voelt u zich geroepen eens een leuk artikel te schrijven voor ons Hoefblad, stuur dan gerust uw copij in, een leuk verhaal van wat u in de natuur hebt meegemaakt, mogelijk tijdens uw vakantie, in uw tuin, tijdens een wandeling, je kunt het zo gek niet verzinnen, alles is welkom, als het maar over de natuur gaat.

Zendt uw verhaal naar de redactie, hoefblad@kenengeniet.nl

S.K.

*Het bestuur en redactieteam van
Ken en Geniet Wensen alle leden en hun ge-
zin een Gelukkig Kerstfeest en een
Voorspoedig 2018 toe*

ZANDPADEN VAN DONGEN 20-08-2017

Deze zondagmorgen kwamen we samen op onze natuurtuin Kandoel, waar Beppie Verhage ons al opwachtte. Beppie zou ons deze ochtend begeleiden door de omgeving van het Blik over de zandpaden en langs het kanaal..

We verlieten de tuin, waar verteld werd over de Nieuwe Baan van Breda, (het pad langs natuurtuin Kandoel) deze loopt enerzijds richting de Groenstraat anderzijds liep deze, voor het Wilhelminakanaal was

gegraven, richting het gehucht Steenhoven. Dit was ook een Oude Bredase Baan; dat is wat nu de Ketenbaan is, die loopt door Boswachterij

Dorst.

We sloegen linksaf de Groenstraat in, zo heet deze in Dongen en Hoge Dijk in Oosterhout, het is een grensstraat tussen Dongen en Oosterhout dezelfde weg met 2 namen, wat weleens tot verwarring leidt. Zo kwamen we langs de nieuw aangelegde tuin van dhr. Kieboom, een plek voor vogelfotografen, helemaal ingericht voor het lokken van vogels, deze is in de toekomst te boeken voor de liefhebber, je betaald dan voor een hele dag fotograferen vanuit een vogelkijkhut. Langs het pad vonden we nog enkele besdragende struiken onder andere de meidoorn, vogels zijn gek op dit soort struiken. Ze nestelen er graag in, immers door de doornige takken zijn ze betrekkelijk veilig, daarnaast zijn de bessen eetbaar en dat is later in het jaar een voor-

name voedselbron.

De zandwegen van Dongen, de Oude Dongense Baan en de Oude Oosterhoutse Baan, kwamen vroeger uit op de kruising met de Heistraat. Vroeger was de naam van deze zandwegen 'Oude Baan'. De zandpaden liepen door bossen,

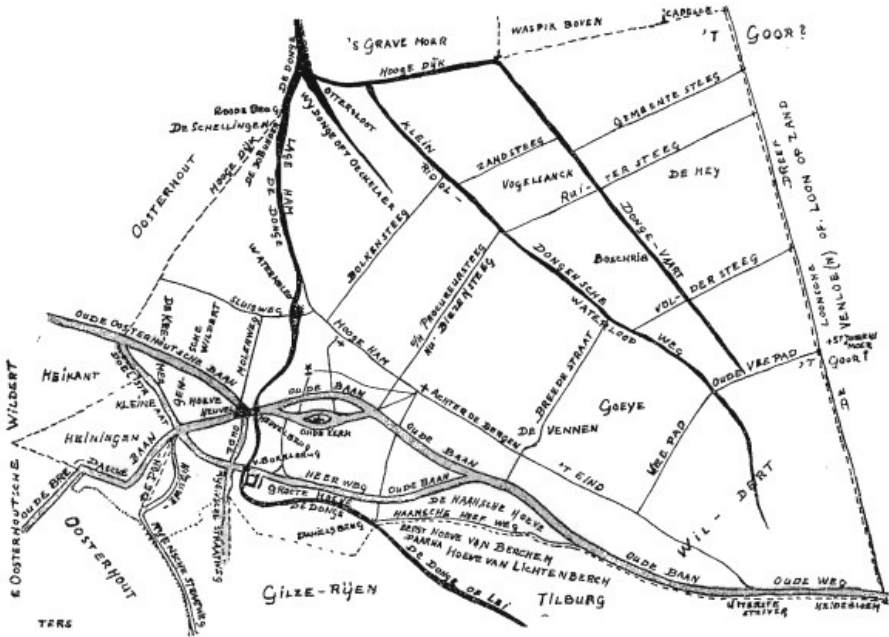

zandverstuivingen, heidevelden en boerenland. Dit waren ook de wegen waar Adriaan van Campen gebruik van maakte tijdens zijn nachtelijke strooptochten.

Adriaan van Campen (geboren in Baarle-Nassau in 1746) was een achttiende eeuwse Nederlandse crimineel. Hij stond bekend als "de schrik van de Baronie" en was berucht om zijn afpersingspraktijken. Wanneer hij geen geld kreeg, stak hij de bezittingen van zijn slachtoffer in brand. Van Campen werd ter dood veroordeeld en op 17 april 1787 op wrede wijze geëxecuteerd in Breda. Het zwaard waarmee dit gebeurde bevindt zich in de collectie van het Bredase Museum.

De Heistraat is nu een drukke doorgaande weg tussen Dongen en Oosterhout, dit is al heel lang de meest gangbare weg tussen deze dorpen. Op oude kaarten kun je zien, dat de weg rechtstreeks naar de

HOP

Heuvel(straat) liep. De Heuvel was vroeger het centrum van Dongen en daar was ook een brug over de Donge, voor er een brug lag, was hier een doorwaadbare plaats. Dit alles konden we zien op de door Beppie uitgereikte kaartjes, met daarop de historische situatie.

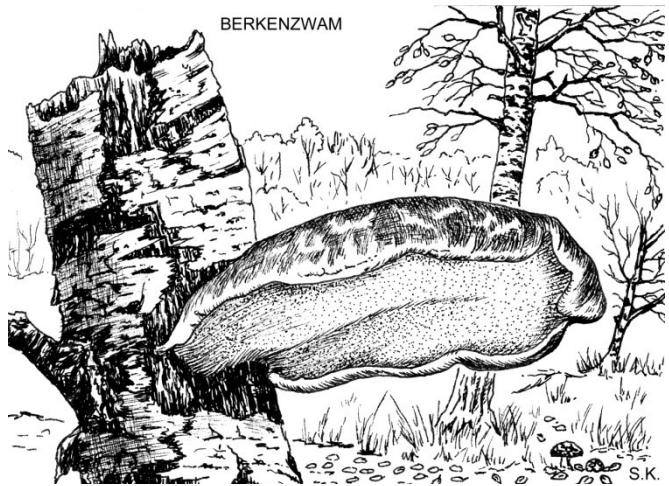
Onze gids vertelde nog wat over de hop, de vruchten van deze plant worden gebruikt bij de productie van bier, deze geeft een bijzondere smaak aan dit nat en dient ook voor conservering. Wist u overigens dat de hop tot de hennepfamilie behoort? Het is een woekerende klimplant, de stengels zijn ruw behaard,

daarmee trekt hij zich als het ware omhoog in andere planten, je moet goed uitkijken als je deze stengels uit bomen probeert te verwijderen, je staat als je niet uitkijkt zo onder de schrammen.

Vanaf de kruising gingen we de Oude Oosterhoutsebaan in, richting ons Dongens prehistorisch dorp, de ijzertijdboerderij. Daar tegenover hebben we de Vlaamse schuur bekeken van de Heemkundekring, een schuur die helemaal vervallen aan de Eindsestraat stond. Vele vrijwilligers zijn hiermee in de weer geweest, om deze schuur te restaureren, veel hout moest vervangen worden. Dit heeft men mogen halen uit het Loonse Land, maar daarmee ben je er nog niet, het moest bewerkt worden en op maat gemaakt. Nu staat er een fraai bouwsel, precies zoals er vroeger velen stonden hier in de omgeving, met muren van wilgentenen, welke besmeerd werden met leem en soms ook met mest. De schuur is een prachtig bouwwerk, waar regelmatig activiteiten gehouden worden.

Bij de Westerlaan aangekomen gingen we rechtsaf, over het smalle paadje richting de Doelstraat, welke we inslaan, om even later linksaf te gaan, achter de tennishal langs.

We zagen hier een mooie berkenzwam, kenmerkend voor deze zwam is, dat hij zich keert, in het geval de tak of boom waarop hij groeit afbreekt of omvalt. Zo blijft de onderkant van de zwam beschermd tegen re-

gen. Het vlees van de berkenzwam werd onder de naam *polyporus* wel geleverd aan entomologen, die het gebruikten om gedroogde insecten op te pikken voor verzamelingen.

De 5300 jaar oude ijsmummie Ötzi had gedroogde berkenzwam bij zich, vermoedelijk om medicinale redenen. In de meer recente geschiedenis werd de berkenzwam aangewend als vloekussen en om scheermessen te slijpen.

Aan het eind van de Doelstraat lag vroeger de beruchte draaibrug, de jeugd, maar ook ouderen, hebben vaak het smoesje opgehangen dat deze brug open stond, als ze te laat op hun school of werk kwamen.

Het was altijd wel een mooi gezicht, hoe de brugwachter, met een grote slinger de brug open draaide, maar dat is verleden tijd, nu ligt er de hoge brug.

Vroeger zijn er in Dongen 3 bruggen geplaatst over het Wilhelminakanaal deze draaibrug: de Heiningenbrug. Het huis van de brugwachter is nog te zien aan de overzijde. Deze brug is vervangen in de 80-er jaren door de huidige betonnen Rijense brug. De brug bij de Brede Heistraat (nu zandpad dwars op het Wilhelminakanaal halverwege richting Oosterhout) is in de Wereld oorlog vernietigd. Nabij de Daniels-weg lag vroeger een ophaalbrug over het Wilhelminakanaal en de Donge. De eerste plannen voor een scheepvaartkanaal werden al gemaakt in de negentiende eeuw toen Tilburg als opkomende handelsstad, in het vervoer over water een ideale oplossing zag. Vervoer over water was nu eenmaal per ton gewicht het goedkoopste, zeker in de tijd dat het vervoer nog grotendeels per paard en wagen of per handkar plaatsvond. Het duurde vervolgens tot 1910 voordat met graven begonnen kon worden. De gemeente had daarvoor op diverse plaatsen gratis grond afgestaan. Grondeigenaren die niet wilden meewerken, werden onteigend. Zes jaren later, in 1916 dus, meerde het eerste schip in Dongen af. Het duurde tot 14 februari 1919 voordat het eerste schip Tilburg kon bereiken en de officiële opening kon plaats vinden. Het kanaal was in gedeelten gegraven, te beginnen in Geertruidenberg en vervolgens via Oosterhout en Dongen naar Tilburg en zo verder naar de Zuid-Willemsvaart. De kosten voor de aanleg van het totale traject waren beraamd op 7,5 miljoen gulden. Maar ten gevolge van de langere werktijden, de wijziging van de muntwaarde en de loonstijgingen bleek dit al snel niet haalbaar. Bovendien stegen de materiaalkosten als gevolg van de oorlog. Daardoor kwamen de totale kosten uiteindelijk op ongeveer 24 miljoen gulden.

Het werken aan het kanaal was zwaar. Moeizaam moesten de vele kiepwagens, met ongeveer 200 steken zand, gevuld worden. Vaak stonden de arbeiders hierbij diep in het grondwater. In 1915 werden er 'excavateurs' of graaf- en transportbanden ingezet. Het handwerk werd in eerste instantie gedaan door zogenaamde polderjongens. Dit waren losse arbeiders die zich als groep via een ploegbaas verhuurden. Na de Eerste Wereldoorlog kregen ze hulp van nog grotere graafmachines, die dienst hadden gedaan bij het maken van loopgraven. De arbeiders die bij het graven werden ingezet, kwamen uit alle streken en werden ondergebracht in speciaal gebouwde woonketen.

De kolossale draaibrug uit 1914 die de verbinding tussen Dongen en Rijen mogelijk maakte moest bij de opening van de nieuwe hoge brug in 1980, na 66 jaar trouwe dienst, verdwijnen. Die hoge brug, nu

officieel Rijensebrug geheten, was een enorme verbetering voor het verkeer, dat nu zonder wachttijd Rijen en het industriegebied Tichelrijt kon bereiken. De bekende brugwachter Janus van Os werkte en woonde vanaf 1953 bij de draaibrug aan het einde van de Rijensestraatweg en draaide in drukke dagen wel 60 tot 70 keer de negentig ton zware brug open en dicht.

Na dit wetenswaardige verhaal vervolgden we het pad langs het kanaal, daar zagen we nog wat bloeiende plantjes, vlasleeuwenbekjes. Onze gids praatte ons bij over de betekenis van het kanaal als natte verbindingzone en natuurlijk werd er gedebatteerd over de nieuw geplande weg. We zagen de uittredeplaatsen voor de ree, waarbij even aangehaald werd dat er pas nog een ree verdrongen was.

Bij de Nieuwe Baan van Breda ging het richting Kandoel, toch maakten we nog even een stop. Langs het pad zagen we de Japanse duizendknoop, een exoot welke zeer agressief groeit, op dit moment gaat men aan de slag om dergelijke planten te verwijderen, om verdere verspreiding te voorkomen.

Bij de Kandoeltuin aangekomen, vertelde ondergetekende nog wat

over het ontstaan van deze tuin, het doel en over de voortgang van de werkzaamheden.

Met de groep slopen we deze mooie tocht af op de picknickbank van wijlen Koos Leemans. We

dronken samen daar een bakske, zoals dat gebruikelijk is en bedankten onze gids Beppie voor het leerzame verhaal en de leuke wandeling.

Christ Grootzwagers

ATTENTIE !!! ATTENTIE !!!

Het zal tussen de 30 tot 40 jaar geleden zijn, dat er 4 vacatures waren voor het bestuur van Ken en Geniet Christ weet precies hoelang dat geleden is. Ik had geluk want ik heb de vacatures allemaal goed in

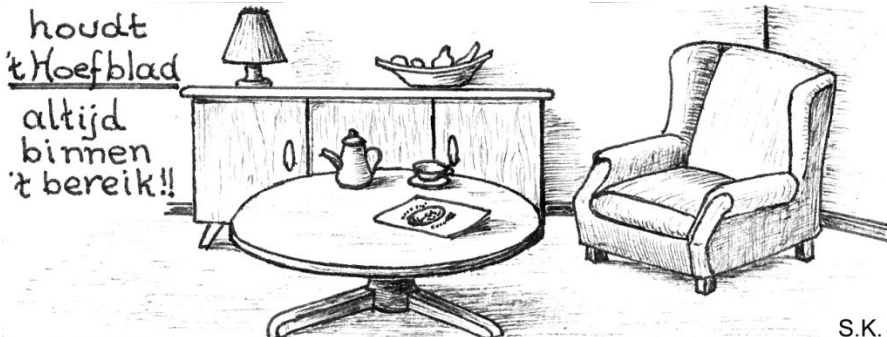
kunnen vullen. Ik zal ronde getallen gebruiken. Want het is bijna 50 jaar geleden dat Corrie Koreman en Ann van Beek weduwe werden, dat sloeg toen in als een bom in Dongen, Dongen was toen kleiner. Ze waren toen goed half in de 30 jaar. Corrie en Ann hebben elkaar snel gevonden toen ze weduwe werden en zijn nu bijna 50 jaar vriendinnen gebleven en gaan nu beiden naar de 85.

Corrie is 21 jaar secretaris geweest, prima gewerkt. Nu ik dit schrijf - 20 oktober, krijgt Corrie een nieuwe heup, laten we hopen dat dit allemaal goed afloopt.

Ja, Annie, daar denk ik wel eens aan, jong weduwe, kinderen. Prima penningmeester, accuraat goudeerlijk, ze is 19 jaar penningmeester geweest. En nou, zo noemen ze dat, in de Volckaert, gelukkig beschermd voor deze haastige wereld, maar volgens Corrie maakt ze het goed.

Kees de Wit is er toen ook bij gekomen, prima man, maar te vroeg overleden, is nog een prima bestuurslid geweest.

Nu iets anders, ik kom de laatste tijd in ons clubblad bijna alleen artikelen tegen die door Christ geschreven worden. De vereniging is nog nooit zo groot geweest, ik denk zo'n 300 leden, en Christ moet het boekje volschrijven. Je hoeft niet voor pastoor of tambour-maître gestudeerd te hebben, maar dat loopt fout. Ik heb het natuurlijk niet alleen over het clubblad, maar ook over het winterprogramma, wandelprogramma, gidsen ja, gidsen, die moeten er ook weer bijkomen. Toen we in 1989 begonnen hoefde iedere gids maar 1 of hoogstens 2 keer te gidsen, Christ is nu bij 7 excursies betrokken. En excursies moeten ook voorbereid worden. Ik heb zelf altijd lopen blèren, wij hebben het mooiste clubblad van Dongen. Sjef Kerkhofs weet dat nog, want die heeft er nog een speciale tekening voor gemaakt.

Maar wat schrijven betreft: bij Ken en Geniet zijn er verschillenden, die goed kunnen schrijven, beter dan ik, van die 300 leden denk ik toch

wel 20%. Kom op, mensen, wij hebben de mooiste hobby die er is, maar je moet er iets mee doen. Ik ben nu 84, maar ik beleef er nog steeds plezier aan, dat ik bij Ken en Geniet ben.

Het is steeds moeilijker om goede mensen te krijgen voor het bestuur. Je zult begrijpen, voor dat "baantje" van Christ zitten er niet veel te wachten. Om een voorbeeld te noemen: wie had dat voorspeld dat Dongen geen toneelvereniging meer heeft, een harmonie die gefuseerd is, er zijn al verschillende verenigingen weg en die komen niet terug. Het zou toch jammer zijn, dat die mooie werkgroepen die Ken en Geniet heeft in het gedrang zouden komen. Ik denk hier aan de uilenwerkgroep, vogel- en vlinderwerkgroep. De uilenwerkgroep daar ben ik zelf bij betrokken geweest, deze heeft nu meer dan 100 nestkasten in beheer, met mooie resultaten, daar ben ik heel blij om. Het zou toch jammer zijn, dat zulke groepen zouden verdwijnen. Ik lees net dat Nederland al 3000 broedparen van de kerkuil heeft, nou, daar komen zo'n 10,000 jonge vogels bij, dat is een flinke kwak, Hans! Hans Peeters is hiermee begonnen in 1970 - 1980.

Beste Ken en Genieters, van mij is dit alles positief bedoeld, maar ik maak me zorgen: zo'n prachtige club, die Ad Laurijsen en zijn mannen 60 jaar geleden hebben opgericht, daar mag niks mee gebeuren. Let op mensen, als je met deze hobby iets doet, nogmaals, dan is het de mooiste hobby die er is! Ik hoop er het beste van!

Bertus Koreman

ROLLATOR WANDELING NOOIT IN CLUBBLAD GESTAAN

Ik zal zelf ook beginnen met een stukje schrijven in het clubblad. Ik loop zeker al 10 jaar met een rollator, het is een keuze; rollator meenemen of vallen, als één van je benen niet goed meer mee wil. Ga je zonder rollator vallen, als oudere val je meestal op je hoofd of breek je een arm of heup. Nou, dan ben je uitgemarcheerd! Ik ben jaren geleden begonnen een landgoed te bezoeken, als eerste Gorp en Rovert natuurlijk, in mei-juni rododendrons, riviertje. Prachtig, dat wist ik, maar voor de rollator 3 x niks. Alles kapot gereden door paarden, er kwamen er ons nog een paar achterop.

Toen hebben we nog verschillende gebieden bezocht. Ik denk hier aan de Pannenhoeft, Luchtenburg, mooie gebiedjes uit de Ken en Geniet tijd, ik ken ze allemaal, maar niet voor de rollator geschikt.

De Reusel (Landgoed De Utrecht)

S.K.

Toen vertelden ze ons dat er in Landgoed de Utrecht een rollatorwandeling is, dat ken ik niet meer terug! Het cafeetje van de Bokkenrijder, honderden jaren oud, blijft mooi. Er is een zaaltje gekomen voor partijtjes, buiten zijn er wel 300 zitplaatsen. Maar de wandeling

viel tegen, geen riviertje gezien en ook zwaar. De uitsmijter "de bokkenrijder" die was wel goed, en ik herkende ook nog de deur van de WC waar hier eens de PLEE op stond. Ik herinner me nog wel de wandeling van Ken en Geniet in Landgoed de Utrecht, het zal een jaar of 25 geleden zijn, toen moest één van de dames plassen. Maar die had niet de dikste boom uitgezocht, zelf keek ze tegen de boom aan, maar daar kwam wel zo'n grote dikke kont achteruit!

Kort samengevat, om te wandelen met rollator: houdt het kort. Boswachterij Dorst is niks mis mee. Maak wandelingen op asfalt, geen laarzen aan dus. Loonse en Drunense Duinen, of de Oisterwijkse bossen en Vennen

Ook in de Efteling kan men prima wandelen, daar zijn ook veel vogels. Hoewel het er de laatste jaren wel minder zijn, want daar zijn bosuilen komen wonen met jonge vogels, ook mooi!

In de meimaand of er buiten: Meerselse Dreef, wandeling met stokbroodje of warme appelflap bij de paters.

Maak de wandelroute niet te ver, want je moet nog terug ook! Volgende boekje wil ik iets schrijven over de Merel. want die heeft problemen wat betreft een virus, het USUTU virus

Bertus Koreman

BUSTOCHT NATIONAAL PARK DE MAASDUINEN 16-09-2017

Met een flinke groep ging het deze dag richting Noord Limburg, waar we een bezoek zouden brengen aan 2 prachtige gebieden in de zogenaamde Maasduinen.

Opnieuw hadden we enige tegenslag met de heenreis, de A58 was afgesloten voor alle verkeer, dus kwamen we wat later aan als bedoeld. De koffie stond al te geuren in Brasserie, met de naam In de Sluis, aan de ene kant kijk je de sluis in en aan de andere kant ligt het Reindersmeer. Tja en als je dan toch in Limburg bent, dan hoort bij die koffie natuurlijk een lekker stuk Limburgse vlaai, nou dat ging er wel in.

Na deze korte stop stapten we weer in en reden naar de Hamert, hier

werd de bus geparkeerd en trokken we de wandelschoenen aan.

Tussen Wellerlooi en Arcen ligt Landgoed de Hamert, 1084 ha groot, wij starten voor een wandeling van ongeveer 4,5 kilometer.

Het eerste gedeelte ging door de bosrand, om vervolgens de heide te bereiken, deze stond nog mooi te bloeien. Het gebied kenmerkt zich door prachtige glooiingen, wat de heide nog mooier doet uitkomen.

We maakten een korte zijsprong en bekeken het oorlogsmonument.

Op 2 mei 1943 werden op de plaats van dit Monument der Gevallenen zeven mannen uit Midden- en Zuid Limburg in het geheim door een Duits vuurpeloton van 15 man doodgeschoten. Ze waren er met een bus naar toe gebracht. Het vergrijp van de Limburgers was deelname aan- of aansporing tot staking of niet verschijnen op het werk.

We liepen verder naar een bijenstal, de bijen vlogen af en aan en we bleven dan ook op gepaste afstand kijken.

Het pad ging omhoog, een duidelijke bult in het landschap was zichtbaar, we stonden bij het Vorstengraf. Een eeuwenoud Vorstengraf uit de Bronstijd circa 2000 jaar voor Christus. Sporen van het graf werden zichtbaar tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dit Vorstengraf is een van de grootste grafheuvels in Nederland, met een diameter van 24 meter en een hoogte van 3 meter.

Wie er precies begraven ligt, is niet bekend. Stichting het Limburgs Landschap heeft besloten om geen onderzoek te doen. Door het graf

gesloten te houden, blijft het voor wat het is. Dat het vorstengraf op precies deze plek ligt, is geen toeval. Het ligt bovenop een van de hoogste stuifduinen in natuurgebied de Hamert, dat in die tijd vooral uit moerassen bestond. De plek doet dus recht aan de positie van de man die hier begraven werd, hoog en droog.

Ook wij kregen een prachtig uitzicht over het gebied, aan de ene zijde de heide, aan de andere kant vennen met ons volgende doel het Pikmeeuwenwater, ingesloten door een hoge rug van stuifduinen.

Helaas waren er niet veel vogels te zien op dit grote ven, enkele wilde eenden, een fuut en een koppeltje dodaars.

Op het stuifduin stond een klein groepje vogelaars, ook zij hadden

geen bijzondere waarnemingen. In de verte keken we Duitsland in, als je hier vroeg zou zijn, kun je beslist wel de ree waarnemen. Onder aan de voet van dit stuifduin liggen wat restanten van het oude veen, nu was het er vrij droog, anders hadden we kans gehad op libellen.

Tenslotte kwamen we aan bij de relatief voedselrijke en vochtige gronden langs het Geldernsch-Nierskanaal. Dit kanaal is vroeger gegraven om het achterliggende land te ontwateren. Het Geldernsch-Nierskanaal (in Duitsland: Nierskanal) is een waterloop die de Maas en de Niers verbindt. In Geldern takt het van de Niers af en stroomt in de vorm van een afwateringskanaal in westelijke, later in zuidwestelijke, richting. Het loopt drie kilometer over Nederlands gebied, waarbij de waterloop meer het natuurlijke karakter van een kronkelend beekje krijgt. Het verval in Nederland bedraagt 7 meter. Het water stroomde diep onder ons, de ijsvogel zagen we in onze fantasie over het water flitsen. Er hing een doordringende geur, even verderop kwamen we bij de veroorzaker, het pannenkoekenhuis, helaas moesten wij naar de bus, welke ons terug bracht naar Bistro De Sluis.

Daar werden we al gastvrij opgewacht, een vriendelijke dame nam het woord en nodigde ons vervolgens uit om tafel voor tafel naar het gereedstaande buffet te gaan. Iedereen liet het zich goed smaken, het was hier allemaal piekfijn geregeld. Sommigen bekeken alvast de tentoonstelling van het kleine bezoekerscentrum, waarna we buiten

verzamelden. Zij die de tweede wandeling niet meeliepen kregen uitleg over de alternatieven, er liggen hier diverse wandelpaden en kaartjes lagen in het centrum.

De meesten gingen mee op pad, voor een tocht langs het Reindersmeer, eerst gingen we nog even de brug op, welke over het kanaaltje ligt, in de verte zagen we het restaurant en aan de andere kant het meer, dat wij zouden oversteken. Spoedig kwam de pont in zicht, nou pont, zeg maar liever pontje. Het vaartuig bood plaats aan 9 volwassenen, dus dat werd enkele keren overvaren. Et de hand werd de pont over getrokken en dat viel nog niet mee, de eerst boot was wat overladen, aan de overzijde aangekomen liepen zij vast. Gelukkig kwam dat allemaal goed, de laatste boot was licht en ging als een speer.

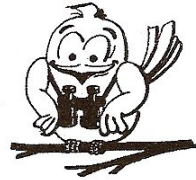
Aan de overkant wachtte ons een groot stuk door het mulle zand van de Maasduinen, boven aangekomen was het zeker wel de moeite waard. We kregen een prachtig uitzicht over het Reindersmeer, een waterplas ontstaan door afgraving van zand en grind, welke nu omgevormd werd tot een mooi natuurgebied. Richting Duitsland zagen we en groot heide gebied, bij grensgebieden zie je dat wel meer, immers dit is vroeger een gecontroleerd gebied geweest, waar men niet diende te komen. De natuur heeft daar al die tijd zijn gang kunnen gaan en het resultaat is er naar.

Langs het pad stonden diverse informatieborden, over het ontstaan van het meer, hoe de geulen in de over er gekomen waren, de ontstaansgeschiedenis van de oevers en dergelijke.

Aan de overzijde is de kant erg steil, een ideale plek voor de ijsvogel, maar ook voor de oeverzwaluw, nu zagen we die niet. Je moet er maar eens heen gaan wat vroeger in het jaar, dan kun je deze oeverzwaluwen af en aan zien vliegen. Wij kregen wel zin in wat te drinken en waren blij toen het restaurant weer in zicht kwam, keurig op tijd stapten we weer binnen en konden we nog even nagenieten, de één nam koffie, de ander een lekker ijsje. Het was al bij al weer een geslaagde dag in het Limburgse land. De chauffeur bracht ons weer veilig thuis, nu langs een andere route, keurig op schema arriveerden we in Dongen.

PROGRAMMA

Christ Grootzwagers

Zondag 10 december: Autotocht van een halve dag naar Huis ter Heide, waar we het zuidelijk gedeelte gaan bezoeken, met als gids Christ Grootzwagers. We doen hierbij de vennen aan en het vlonderpad, volgen prachtige slingerpaadjes en hopen natuurlijk veel te zien. 25 jaar geleden is hier een groots plan gestart, men heeft meer dan 25 vennen opnieuw uitgegraven, die gaan we niet allemaal bezoeken, maar Christ zal u wel het één en ander daarover vertellen. Vertrek 8.30 uur, opgeven voor dinsdag 5 december.

Zaterdag 16 december: **Kerstviering** in het Cambreurcollege Mgr. Schaezmanlaan 2. Net als voorgaande jaren bent u uitgenodigd voor de gezellige kerstochtend, we zorgen voor een hapje, een drankje enz. Natuurlijk houden we ook weer de traditionele kerstloterij, daarvoor mag u uw zelfgemaakte of gekregen prijsjes weer meebrengen, graag zelfs, zodat we weer een mooie prijzentafel voor elkaar krijgen. Parkeren kunt u voor het gebouw en een fietsenstalling is aanwezig, de ingang is aan de rechterkant. Aanvang 10.00 uur tot ongeveer 13.00 uur.

Zondag 7 januari: De traditionele **snertwandeling**, deze keer starten we in Natuurtuin Kandoel, auto's parkeren bij het parkeerterrein van de hondensport, fietsen in de tuin, waar we na een korte omzwerving weer terug komen. Eigenlijk een ronde om wat honger te kweken en eens wat verrassende paden te belopen. Ook onze tuin zullen we even bewonderen, om vervolgens uit te komen bij ons nieuwe lokaal. Na een lange weg staat het daar inmiddels te pronken, al zal de omgeving nog niet helemaal afgewerkt zijn, toch leek het ons een mooie gelegenheid, deze ruimte deze dag te openen. Binnen zal er een lekker bakske koffie klaar staan en een dampende pot met snert, een boterham en wat spek. We vragen natuurlijk wel een kleine bijdrage in de kosten, u betaald voor het geheel € 7,50, te voldoen bij aankomst. Aanvang 10.00 uur, ook als u niet mee wandelt is er gelegenheid toch mee te eten, u dient dan om ongeveer 11.30 uur aanwezig te zijn bij

de tuin. Bij opgave graag vermelden of u later komt of meewandelt, opgeven voor dinsdag 2 januari.

Zondag 21 januari: Autotocht van een halve dag naar de Warande in Tilburg. De Waranderoute dankt haar naam aan het gelijknamige sterrenbos De Warande, dat uniek is in Nederland. Dit van origine jachtbos is bijna 1 km in het vierkant en is in barokstijl aangelegd. Laat uw fantasie met u op de loop gaan en waan u in een tijd van graven en prinses - de route leent zich er uitstekend voor. Christ Grootzwagers gaat u er meer over vertellen.

Vertrek 8.30 uur, opgeven voor dinsdag 16 januari.

Woensdag 24 januari: Voortstelling gepresenteerd door Hans Peeters. Hans heeft al veel mooie beelden laten zien in het verleden. Als hoofdredacteur van het blad Vogels, kan het niet anders dat er veel vogels te zien zullen zijn en gepraat wordt over de Vogelbescherming. Het tweede gedeelte neemt hij ons mee naar Azië, wat weer heel andere beelden oplevert van vogels en zoogdieren. Zie voor meer info bladzijde 27 van dit Hoefblad.

De voorstelling vindt plaats in de zaal van De Heeren van Dongen, Sint Josephstraat 187, aanvang 20.00 uur.

Zondag 4 februari: Autotocht van een halve dag naar de Moeren bij Zundert, het gebied bestaat uit bos, weiland, akkers, vennetjes en poelen. In het bos liggen weilanden en akkers die Natuurmonumenten beheert. Hier worden geen kunstmest en bestrijdingsmiddelen gebruikt. Als resultaat van dit ecologische beheer groeit er een scala aan akkerkruiden, al zal het daarvoor nog wat te vroeg zijn. Gids van deze dag is Jos van Dongen, een man die enorm veel weet te vertellen over deze omgeving.

Vertrek 8.30 uur, opgeven voor dinsdag 30 januari.

Zondag 18 februari: Autotocht van een halve dag naar onze eigen Duiventoren, waar Peter Verschure u meeneemt door dit kleine paradijs. De Duiventoren kennen we allemaal wel, maar hoe is dat zand daar terecht gekomen, wat groeit er, wat komt er zoal voor, u krijgt het deze ochtend allemaal te horen. Misschien zien we de Schotse Hooglanders, ganzen op het water, kruisbekken, appelvinken of goudvinken, we zullen het allemaal moet afwachten

Vertrek 8.30 uur, opgeven voor dinsdag 18 februari.

Woensdag 21 februari: Foto presentatie door Wim Tuijtelaars, met de titel, Nederland puur Natuur. In deze serie gaan we weer kriskras door Nederland op zoek naar prachtige plaatjes van alles wat leeft, groeit en bloeit in de natuur. Verder mooie landschappen, wolkenluchten, winterbeelden, paddestoelen, vlinders, bloemen, dieren waaronder o.a. de adder, eekhoorn en zandhagedis en vele vogelsoorten.

Voor meer info, zie bladzijde 29, van dit Hoefblad.

De voorstelling vindt plaats in de zaal van De Heeren van Dongen, Sint Josephstraat 187, aanvang 20.00 uur.

Zondag 4 maart: Autotocht naar de Baardwijkse Overlaat, een gebied tussen Waalwijk en Udenhout. Dit mooie natuurterrein heeft een rijke historie, hetgeen allemaal te maken heeft met de Maas en de Dommel, maar dat gaat gids Christ Grootzwagers u vertellen. In dit gebied liggen enkele vennen, enige dijken en belangrijke sloten, ga mee en leer wat de natuur ons te bieden heeft.

Vertrek 8.30 uur, opgeven voor dinsdag 27 februari.

Zondag 18 maart: Autotocht van een halve dag naar de Hoevens bij Alphen, Jos van Dongen neemt u mee terug in de historie. Aan de hand van oude kaarten zijn verdwenen houtwallen hersteld, nieuwe lanen aangelegd en poelen gegraven. Op de akkers worden biologische granen verbouwd, In samenwerking met Waterschap de Brabantse Delta, Brabants Landschap en de Provincie Noord-Brabant is het natuurgebied langs de beek De Oude Leij recent omgevormd tot 'natte natuurparel'.

Vertrek 8.30 uur, opgeven voor dinsdag 13 maart.

Zondag 1 april: John van Meggelen en Fia Grootzwagers nemen ons mee voor een wandeling langs de ecologische verbinding en Donge. Beide gidsen gaan u het één en ander vertellen over de functie van zo'n verbinding, wat hier allemaal leeft en wat zich hier verplaatst. Vertrek 8.00 uur, opgeven voor dinsdag 27 maart.

OPGEVEN VOOR DEZE EXCURSIES KUNT U BIJ:

Ad en Lenie Leeggangers, Roeloff van Dalemstaat 50,
tel. 0162-313858

En bij:

Marie-José van Gestel, Hubertusstraat 9, tel. 0162-322316

Of (mobiel) 06-10120230

Of via e-mail: mjvangestel.burmanje@home.nl

Wie zich via e-mail opgeeft bij Marie-José krijgt altijd een bevestiging toegestuurd. Indien dit niet het geval is, mogelijk door vakantie, dan graag alsnog bellen naar Ad en Lenie.

Leden en niet-leden, die zich eenmaal hebben opgegeven voor één van de tochten van Ken en Geniet, dienen de aan deze tocht verbonden kosten te voldoen. Dit geldt ook als men door omstandigheden niet met deze tocht mee kan gaan, tenzij een ander de plaats van hem/haar overneemt.

MEDEDELINGEN

Als nieuw lid heten we van harte welkom:

LIDMAATSCHAP "KEN EN GENIET":

De CONTRIBUTIE bedraagt voor leden € 17, - per jaar. Bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar wordt € 1,50 per maand berekend.

Jeugdleden (14-16 jaar), huisgenoten en 65-plussers betalen € 15 - per jaar; bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar betalen zij € 1,50 per maand.

De minimum donatie voor begunstigers bedraagt € 15, - per jaar, wanneer zij het verenigingstijdschrift wensen te ontvangen.

CONTACTPERSONEN WERKGROEPEN:

Uilenwerkgroep: Thieu Verharen
uil@kenengeniet.nl Stevenshof 13, 's Gravenmoer
Tel. 0162-315480

Nestkasten verkoop: Ad Leeggangers
Roeloff van Dalemstraat 50,
Dongen
Tel. 0162-313858

Vogelwerkgroep: Leo Reijnierse
Nestkastencoördinator Kard.v.Rossumstraat 52, Dongen
vogel@kenengeniet.nl Tel. 0162-316475

Vlinderwerkgroep: Fia Grootzwagers
vlinder@kenengeniet.nl Schoolsticht 47
5102GD Dongen
tel.0162-517996

Natuurtuin Kandoel: Peter Verschure
Groenstraat 11a, Dongen
Tel. 0162-313297

Kopij voor het volgende Hoefblad kunt u inleveren vóór **1 februari** bij het redactieadres: Christ Grootzwagers, Kamilletuin 6, 5103CB te Dongen. Ook is het mogelijk uw kopij via e-mail te versturen, **graag als bijlage verzenden, word bestand, lettertype arial 11 en foto's als jpeg bestand.**

Het e-mail adres is: **hoefblad@kenengeniet.nl**

Redactie: Jos van Dongen, Sjef Kerkhofs, Hanny Oerlemans en Christ Grootzwagers

Zoals altijd zijn de tekeningen weer gemaakt door Sjef Kerkhofs.

VOGELTREKTOCHT SINT PHILIPSLAND 28 OKTOBER

2017

Voor de jaarlijkse vogeltrektocht hadden zich 13 personen aangemeld. Op het laatste moment een

nog twaalf personen, keurig op tijd, bij het verzamelpunt, de Salamander, stonden. Het weer was, om vogels te spotten, niet ideaal met windkracht 6 aan de kust maar het was droog. Vooruit met de geit, Ken en Genieters zijn buitenmensen en de stemming leed er niet onder. Kees, onze gids vandaag, vertelde met zijn inleidend praatje over onze bestemming, het eiland Sint Philipsland en de te volgen route. Vandaag gingen we de schorren, gorzen en slikken rond het eiland bezoeken. Deze vallen binnen het gebied van het nationaal park De Oosterschelde. Het vaste land van het eiland zelf valt buiten het park, de grens is de dijk rond het eiland. Om natuur te zien en te beleven is alleen de kuststrook de aangewezen plaats. Het vaste land wordt opgeslokt door grootschalige landbouw, verder is het eiland totaal niet op toeristen ingericht. Een voordeel is dat het dan rustig is, een nadeel, het vinden van horeca voor de middag lunch.

Het eiland is door inpoldering ontstaan in de 17de -18de eeuw. Kapitein Frederik Del Campo, een invloedrijke militair, heeft onder het bewind van koning Willem 1 en 2 het eiland zijn huidige vorm gegeven en het tweede dorp in grootte de naam gegeven van zijn vrouw Anna Jacoba. Die naam klinkt voor vele bekend in de oren want wanneer de pont Jacoba polder - Zijpe uit de

afmelding zodat er

vaart werd genomen door slechte weersomstandigheden werd dit keer op keer via de radio bekend gemaakt.

De rit naar Sint Philipsland ging richting Zierikzee en voor Willemstad namen we afslag Dinteloord/Steenbergen, een mooie nieuwe weg tot afslag Sint Philipsland. Na de brug over het Rijn-Schelde kanaal

reden we bij de rotonde rechtsaf naar de Philips-dam. Helaas was het kijkpunt dat we daar wilden bezoeken afgesloten door werkzaamheden. Jammer maar niet getreurd, op naar de volgende stop, de Rammevors. Op het veld blies een stevige noorden wind. Dat maakte dat veel vogels zich schuil hielden in de beschutting. Plotseling stegen lepelaars uit het niets op. We telden er twaalf. Deze zijn zich aan het voorbereiden voor de lange tocht naar het zuiden. Ook de ijsvogel schoot als een flits langs en liet zich even bewonderen. Verder zagen we de zilver- en kokmeeuw, een groot aantal kleine - en grote zilverreigers, de wulp, rotgans, spreeuw, slobbeend, graspieper, aalscholvers, zwarte kraai, grauwe ganzen, bergeend, blauwe reiger en een watersnip die geschrokken opvloog.

Van de foeragerende vogels die te ver weg zaten konden we helaas geen juiste benaming geven. Verder op naar ons volgende kijkpunt. De aangekondigde route die we in het voorprogramma bekend maakten gingen we in de omgekeerde richting rijden i.v.m. het opkomend tij.

Het volgende kijkpunt Het Stinkgat en telpunt Annaland.

Eerst een bakje koffie. Op het parkeerterreintje stonden we wat beschut en konden we bekomen van de geselende wind. Zitbanken ontbraken dus het bakje leut moest uit de hand. De volgende soorten konden we hier bewonderen: een groot aantal kol - en grauwe ganzen, rotgans, brandgans, nijlgans en als kers op de taart een groep toendrarietgans. Even een moment van onzekere waarneming, zou het de kleine rietgans zijn? Al gauw was die onzekerheid weg genomen toen ze uit de dekking kwamen. Een telescoop is daarbij een onmisbaar instrument. Verder hadden we nog 2 zwarte zwanen, pijlstaart,

middelste zaagbek, goudplevieren, bonte strandloper, tureluur, visdief, krakeend, knobbelzwaan, wilde eend, wintertaling, smienten, slobeeden, pimpelmees, vinken en een groep kramsvogels gespot. Terug bij de auto naar de volgende stop. Niet gepland maar we hadden nog wat tijd over, op de dijk van de Oosterschelde, die uitkijkt op Sint Philipsland. Vele soorten op de slikken die we al eerder gespot hadden. Ekster, zilverplevier, steenloper en torenvalk konden we aan ons lijstje toevoegen.

De deelnemers begonnen zich te roeren. Er moest eerst gegeten worden en de fanatieke vogelspotters werden op rapport geroepen om zich naar de enige horeca gelegenheid te begeven die de magen tot zwijgen moesten brengen. Onze horeca gelegenheid van deze keer had niet bepaald een eigentijdse inrichting. Alsof we met een tijdmachine terug gebracht werden naar de jaren '70. Wel weer een geluk voor ons, na een wat ongemakkelijke lange periode van wachten waren de bestelde maaltijden ook ouderwets klaargemaakt. Hier in het boerenland geldt: Wat de boer niet kent .....

Allemaal voorzien van een volle maag zetten we onze tocht voort naar Ruimoirtschorren. Zoals we voorzien hadden was het nu afgaand tij en een groot deel van de slikken waren droog gevallen. Toch namen we niet de aantallen vogels

waar die normaal op zo'n moment zouden moeten foerageren. De harde wind was nog wat aangewakkerd en de telescoop was bijna niet stil te houden. Vogels zoeken dan een schuilplaats op. Een grote groep kieviten streek neer achter de dijk. Met het volgen van deze groep werd een buizerd waargenomen, dat bij nader inzien een bosje stro was. Niet iedereen was overtuigd maar de telescoop bracht weer uitkomst.

In een flits een valkachtige vogel laag over het gors. Enkele soorten vlogen verschrikt op. Slechts enkele seconden in beeld. We noteerden een slechtvalk al heeft niemand hem goed kunnen zien. Als meerdere meningen elkaar overlappen en de vogel is maar enkele seconden in beeld dan nemen we aan dat de soort is waargenomen. We zagen enkele honderden witte stippen aan de horizon. Bergeenden onderaan de rand van de dijk aan de overzijde. Zilver- of goud plevieren, in grote getallen aanwezig, waren als soort voor ons niet te onderscheiden. De afstand was te groot en het was te donker. Boven de schorren was het opmerkelijk rustig. Een enkele meeuw trotseerde de wind. Verder de nog niet genoteerde soorten, merel, groenpootruiter, dod-aars, wilde eend, meerkoet, buizerd, heggemus en scholekster. We reden de weg die achter de Oosterschelde dijk ligt tegen tegen de klok in af. Een kleine twintig kilometer was er nog te gaan met drie stops. Het weer werd steeds onrustiger en het dreigde te gaan regenen. Bij het bosje van Klompé met zijn eendenkooi maakten we op de dijk een korte stop. Deze eendenkooi uit 1880 die eigendom is van het Zeeuws landschap is een van de vier nog overgebleven vangkooien in Zeeland. Hij is destijds aangelegd in een getijden kreek die met het in-polderen binnendijs kwam te liggen. Zeeuwse vangkooien onderscheidden zich in de vroegere periode dat er zogenaamd blauwgoed werd gevangen. Dat zijn soorten die vallen onder de wintergasten. Voor een bezoek is hij alleen in de zomermaanden toegankelijk. Het weer werd er niet beter op. Met nog enkele geplande stops te gaan was het een verademing om terug plaats te nemen in de auto. We reden wel de route af. Bij de korte stops werden geen nieuwe

soorten meer waar-genomen. De regen, opgejaagd door de wind, maakte dat we de tocht voortijdig af-sloten. Na de laat-ste stop na-men we van elkaar

afscheid en reed ieder in zijn eigen tempo terug naar huis. Een verkort einde van de dag, maar wat we deze dag hadden waargenomen maakte het toch weer een onvergetelijke vogeltrektocht.

Namens de vogelwerkgroep uw gids van deze dag,

Kees van Dongen

HANS PEETERS KOMT WEER NAAR DONGEN

Woensdag, 24 januari 2018 kom ik naar Dongen om een avondvullend programma te verzorgen. Het is voor mij als oud-Dongenaar en oud-voorzitter altijd weer bijzonder om te gast te zijn bij Ken & Geniet. Hier liggen voor mij veel mooie en waardevolle herinneringen en was de start van mijn loopbaan als vogelbeschermer. Blij om weer naar Dongen te komen dus.

Het programma op deze avond gaat over kerkuilen en kip saté! Wat hebben die twee met elkaar te maken?

Bedreigde vogels

Eind 2017 is de nieuwe Rode Lijst van bedreigde broedvogels van kracht geworden. Op deze lijst staan nog meer soorten, dan op de vorige van veertien jaar geleden. We weten al langer dat het niet goed gaat met onze weide- en akkervogels. Maar de laatste jaren kelderen hun aantallen in ijzingwekkend tempo naar beneden. Ook wadvogels verdienen extra zorg en boerenwaluwen hebben het zowel in binnen- als buitenland moeilijk. Een avond vol kommer en kwel? Absoluut niet! Er zijn ook heel veel positieve berichten te melden. Al sinds 1899 zet Vogelbescherming zich in voor vogels en hun leefgebieden. En wat blijkt? Beschermen werkt! In de afgelopen decennia zijn er tal van successen geboekt met als kers op de taart: het succes van de kerkuil. Een realistische kijk op vogelontwikkelingen met een positief einde.

Kip Saté!

Voor wie het nog niet wist; ik ben een gróót liefhebber van kip saté. Maar daarover gaat niet deze tweede presentatie. Waarover dan wel? Afgelopen jaren waren we tweemaal op vakantie in Azië. In Maleisië gaan we op zoek naar spectaculaire neushoornvogels en bezoeken we een slangentempel. Op Sulawesi raken we onder de indruk van wel twaalf verschillende ijsvogelsoorten. De een al kleurrijker dan de ander. Hier zoogdieren en vogels die nergens anders voorkomen, zoals bijvoorbeeld Sulawesi-spookdiertjes en kuifmakaken. Wist u dat de metropool Singapore een van de groenste steden ter wereld is? Met restanten regenwoud en uitgestrekte wetlands binnen de stadsgrenzen. Tot slot gaan we naar Borneo en staan oog in oog met een van de meest indrukwekkende dieren op aarde, de orang oetan. Een afwisselende presentatie met unieke fotomomenten en belevenissen in Azië. De bakermat van kip saté.

Hans Peeters

NEDERLAND PUUR NATUUR.

Fotopresentatie van Wim Tuijelaars op woensdag 21 februari, de voorstelling vindt plaats in de zaal van De Heeren van Dongen, Sint Josephstraat 187, aanvang 20.00 uur.

In deze serie gaan we weer kriskras door Nederland op zoek naar prachtige plaatjes van alles wat leeft, groeit en bloeit in de natuur. Langs de IJssel ontdekken we de zeldzame Kievitsbloem. Op een landbouwweggetje bij Kloosterhaar in de provincie Overijssel zien we een Veldleeuwerik die zingend naar grote hoogte stijgt en weer zingend neerdaalt in het hoge gras. In deze provincie laat zich ook een biddende Torenvalk bewonderen. Prachtige beelden van een poetsende Gele Kwikstaart. In de Engbertsdijksvenen komen we de Wespenorchis tegen alsmede de Roodborsttapuit, Gekraagde Roodstaart, Witgesterde Blauwborst, Wielewaal en de Zomertortel. Mooie vliegbeelden van een biddend vrouwtje Bruine Kiekendief en van de vlindersoort het Groentje. We spotten hier ook nog een vluchtende Ree. Op een voertafel in Beerze hebben we alleen oog voor een prachtige Appelvink. In het Fochteloerveen komen we oog in oog te staan met een Boomvalk, afgewisseld met mooie vliegbeelden. Bij Lauwersoog zien we een groep Kluten in de vlucht, de Grote Burgemeester en een foeragerende Steltkluit en Bosruiter. Verder nog een poetsende

Kemphaan. Bij Almelo ontdekken we een Middelste Bonte Specht en de zeldzame Siberische Taling. In het Bargerveen zit een Grauwe Klauwier en een Sprinkhaanzanger voor ons te poseren. Een bezoekje aan de omgeving van Alkmaar levert een ontmoeting op met een Baltimore Troepiaal en in het Westland wordt de Zwarte Ibis waargenomen. De haven van Harderwijk is goed voor een Ijsduiker en Zwolle levert mooie plaatjes op van de Pestvogel. De Oesterdam verrast met

een Strandleeuwerik en een Sneeuwgorst. Bij Willemstad staan we verbaast te kijken naar een neerdalende Blauwe Reiger. In de Biesbosch genieten we van een vissende Grote Zilverreiger en in de winter van een Roerdomp en een naar voedsel zoekende Vos. Tenslotte levert een wandeling langs het Wilhelminakanaal in Dongen zowel het man-

netje als vrouwtje Krooneend op.

Verder nog mooie Landschappen, Wolkenluchten, Winterbeelden, paddenstoelen, vlinders, bloemen, dieren waaronder o.a. de adder, eekhoorn en zandhagedis en nog niet genoemde vogelsoorten.

Kom kijken en laat u verrassen.

Wim Tuijelaars

CHAAMSE BERGEN 1-10-2017

Vandaag, 1 oktober stond een wandeling in de Chaamse bergen op de lijst. Beppie zou de rondleiding doen. Echter...zij had een dubbele afspraak gemaakt. Gelukkig was daar een redder in nood in de vorm van Jan Jansen! In totaal met 12 man, makkelijk verdeeld over 3 auto's gingen we op weg. En wat een prachtige ochtend! Windstil en ook de zon was van de partij. Goede vooruitzichten dus.

De auto's werden geparkeerd vlakbij de Kwaalburg.

Een minpunt... gelukkig maar één deze ochtend. Precies op onze wandelroute had men het nodig gevonden om een parcours voor mountainbikers uit te zetten! Dat werd oppassen en wel tientallen keren "goede morgen" beantwoorden. Gelukkig vonden de bikers het biken erg leuk, gingen op tijd op één spoor rijden en gaven aan hun achterban door dat er wandelaars waren!

En wat hebben we weer veel opgestoken deze ochtend. Wist u dat in de herfst de blaadjes hun groen weer teruggeven aan de boom/struik? Als dit groen eruit is wordt zoals bijvoorbeeld bij het krentenboompje het blaadje rood. Dit doen de anthocyanen. Een rode kleurstof die zorgt voor de mooie herfstkleuren. Caroteen geeft weer een gele kleur. En de boom/struik heeft dankzij het groen van de blaadjes een betere conditie om de winter in te gaan.

Bij een vuilboom werd verteld dat men het ook sporkeshout noemt. Sporkes ofwel spaken. Vroeger gebruikte men de dikke takken van de vuilboom, nadat deze gedroogd was, voor spaken in de wielen. Eenmaal gedroogd werkt dit hout nooit meer. Men gebruikte dit hout ook om er pinnekes van te maken die weer in de schoenen industrie werd gebruikt om de zool aan de schoen vast te zetten. Smeuïg detail...was men een slechte betaler, dan gebruikte de schoenmaker stiekem ander hout met als gevolg dat de schoenen na verloop van tijd begonnen te kraken! Denk maar aan het gezegde: krakende schoenen? Heb je nog niet betaald zeker! En nog werd verteld waarom de boom vuilboom wordt genoemd...moeilijke stoelgang? Stukje bast van de vuilboom eten, dan kan een paar meter verder de broek al omlaag om het "vuil" te lossen!

Meer verhalen over de hennepnetel die niet hallucinerend werkt, maar wel net als brandnetel een vezel geeft die men neteldoek noemt, wel gebruikt bij het kaasmaken. Ook stonden er veel salieplanten. Maar niets is wat het lijkt...het bleek valse salie te zijn.

En hoe komt de vliegenschwam aan zijn naam? Jan vertelde dat er vroeger een vlies wat op deze paddenstoel zit eraf werd gehaald en bestrooid met suiker. Hierna vaak in de koeien – en varkensstallen gelegd. De vliegen kwamen er op af, snoepten ervan en vielen dood neer.

Bij de vliegenschwam staat altijd een berk. Deze twee leven samen. Dit noemen we symbiose. In het voorjaar, bij droogte, geven de lange sporen van de vliegenschwam ondergronds vocht af aan de berk en deze doet het in het najaar hetzelfde weer aan de vliegenschwam.

Maar de berk is ook bekend om zijn sap. Pijnenburg zoet er tegenwoordig zijn ontbijtkoeken mee. En vroeger maakte men haarwater van berkensap.

Ondanks de bikers zijn we toch ook even naar de grafheuvel gelopen. Deze is de grootste van Nederland. Er zijn veel prehistorische spullen gevonden zoals vuurstenen pijlpunten en bijlen. Deze liggen nu in Leiden en in het kleine kerkje in Alphen liggen "namaak"spulletjes tentoongesteld.

Gelukkig was er ook een stukje wandeling waar geen bikers waren en konden we wat meer breeduit lopen.

Al met al...het was een prachtige wandeling en we hebben allemaal genoten van een prachtige natuur en een goede uitleg. Dank je wel Jan!

Els Scheepers

KOSTEN VAN VERSTUREN HOEFBLAD

Ons ledental groeit gestaag, mede door de plaatsing van de vogelobservatiehut, dat is natuurlijk geweldig, maar wat opvalt dat er vele leden van buiten Dongen bijkomen. Vanzelfsprekend zijn ook zij van harte welkom, zo gastvrij zijn we bij Ken en Geniet wel.

Echter veel Hoefbladen moeten nu ook verstuurd worden, dat brengt kosten met zich mee, voor een enkel Hoefblad zijn dat tegenwoordig al 3 postzegels, dus € 2,34, dus een aanzienlijk bedrag en dat maal vier komt het op € 9,36. Als we daar de drukkosten bij optellen, ja dan moet er geld bij en dat kan niet de bedoeling zijn. Vandaar dat we op zoek gaan naar een oplossing, waarmee we de kosten willen drukken. We kunnen een kleine bijdrage vragen in de verzendkosten, of we kunnen vragen aan onze leden, wie er het Hoefblad in digitale vorm willen krijgen, dat scheelt enorm in kosten. Reken maar uit, geen drukkosten, maar ook geen verzendkosten, geld dat we dan aan andere zaken kunnen besteden.

Graag willen wij uw mening peilen, wat u van dit voorstel vindt en dit tijdens de algemene ledenvergadering met u als leden bespreken. Let op, als u gewoon de gedrukte vorm wilt behouden, dan is dit geen probleem, zeker niet als u in Dongen woont, daar wordt het blad door onze vrijwilligers bezorgd.

In januari krijgen de mensen met een e-mailadres via onze penningmeester een betalingsverzoek, waarbij u uw keuze kenbaar kunt maken, zodat we met de algemene ledenvergadering een indruk hebben hoe u als leden over dit onderwerp denkt en wij als bestuur met een voorstel kunnen komen.

Christ Grootzwagers

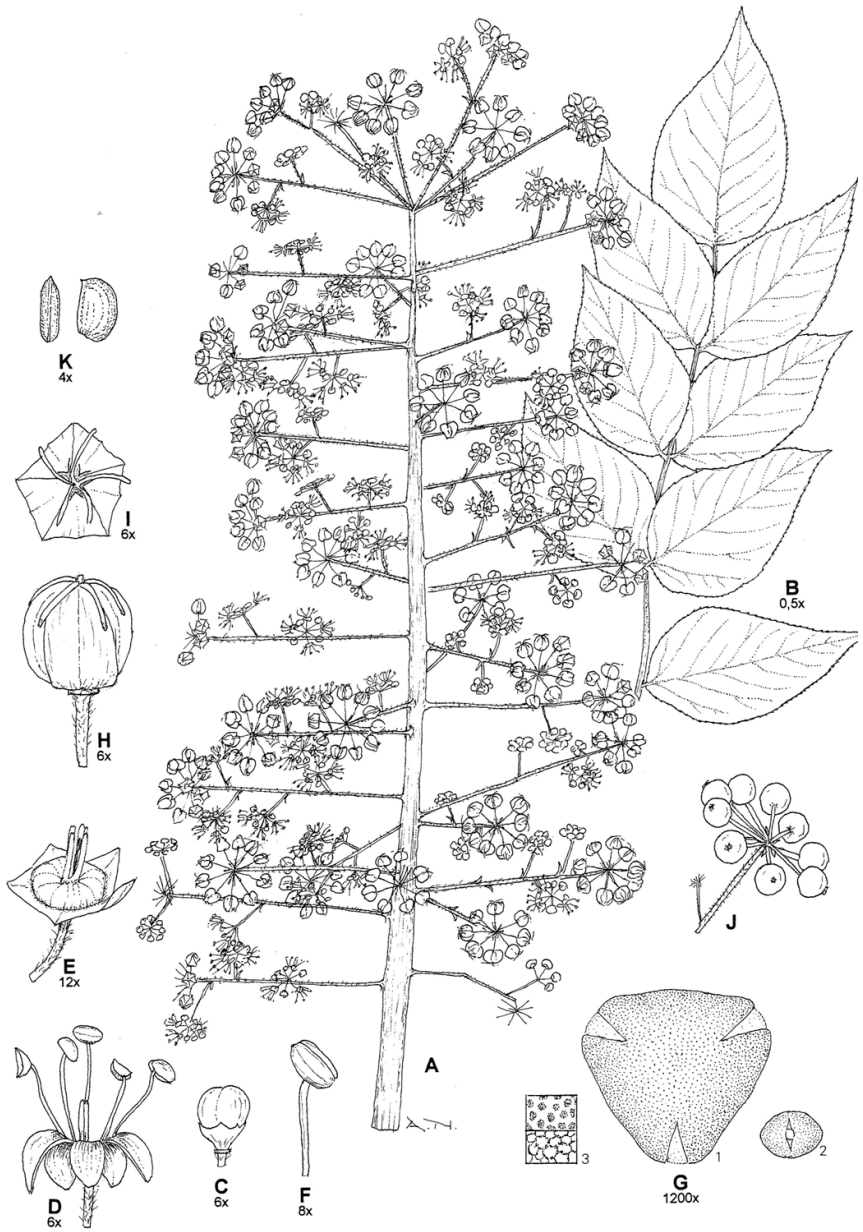
Uit “Bijen” maandblad voor imkers

Duivelswandelstok (*Aralia elata*)

Ze lijken in de winter op stokken in de grond gestoken, de kale takken van de struikvorm van deze bijenplant. Wie de korte scherpe stekels ziet die verspreid aan de takken zitten, verwondert zich niet over de naam van de plant: Duivelswandelstok. Gelukkig ziet zij er vriendelijker uit als er bladen aan zitten; en als de bloei daar is, is er bovendien nog het gezoem van de vele bijen, wat wil je als imker nog meer.

Klimopfamilie

De Duivelswandelstok behoort tot de Klimopfamilie (Araliaceae). Deze is nauw verwant met de Scherm-bloemenfamilie (Apiaceae) en daarom zijn beide in dezelfde orde, de Apiales, opgenomen. Een overbekende bijenplant uit de Klimopfamilie is de laat in het jaar bloeiende Klimop (*Hedera helix*). Het geslacht *Aralia* telt enige tientallen soorten waarvan de natuurlijke verspreidingsgebieden in Azië en Noord-Amerika zijn gelegen. Het overgrote deel van de soorten groeit in China. De Duivelswandelstok is in 1830 vanuit Japan naar Europa gebracht en in cultuur genomen. De plant is in ons land winterhard en vindt haar toepassing in tuinen en plantsoenen als sierplant. De plant heeft de vorm van een struik of een kleine boom. Bij de struikvorm ontwikkelen zich een aantal dunne takken vanuit de basis, die zich soms bovenaan vertakken. Ze hebben een grijze bast en zijn bezet met korte stevige scherpe stekels. De sierwaarde heeft zij te danken aan de grote bladeren. De bladeren hebben een lange steel. Ze zijn

A bloeiwijze, **B** deel van blad, **C** knop mannelijke bloem, **D** mannelijke bloem, **E** kelk, nectarium en stijlen mannelijke bloem **F** meeldraad **G** stuifmeelkorrel 1 polair 2 equatoriaal 3 korreloppervlak **H** vrouwelijke bloem van opzij **I** vrouwelijke bloem van boven, **J** vruchten **K** zaad

dubbel geveerd en zijn samengesteld uit vele, fijn getande, eironde blaadjes, die aan de onderzijde lichter groen gekleurd zijn. Het hele blad kan wel een meter lang worden. Aan beide zijden hebben de nerven een stekelige beharing.

Mannelijke en vrouwelijke bloemen

De bloei begint in augustus en zet zich voort tot in september. De bloemen verschijnen boven aan de plant in de oksel van de bladeren. De bloeiwijze is een grote veel vertakte pluim die zowel mannelijk als vrouwelijke bloemen bevat. Door de vorm en de kleur valt het verschil tussen beide bloemtypen direct in het oog. Bij beide typen staan de bloemen in kleine schermen die aan de basis smalle omwindselblaadjes hebben. De schermen van de vrouwelijke bloemen staan aan het eind van de vertakkingen, een gunstige plaats om bestoven te worden, want de kans is nu groot dat aanvliegende insecten eerst op deze schermen gaan landen. Het vruchtbeginsel van de vrouwelijke bloemen bestaat uit vijf delen, ieder voorzien van een stijl met stempel en van een zaadknop. De delen hebben een harde wand waarmee ze met elkaar verkleefd zijn. Ze worden tezamen geheel omsloten door de kelk die gevormd wordt door vijf met elkaar vergroeide groene bladen. Een bloemkroon ontbreekt. De schermen van de mannelijke bloemen staan onregelmatig verspreid langs de vertakkingen. De kort gesteelde bloemen zijn ook vijftalig; ze hebben een komvormige kelk van met elkaar vergroeide kelkbladen, licht geel-groene kroonbladen en ver uit de bloem stekende meeldraden. In het midden van de bloem staan dicht bij elkaar vijf stijlen die omringd worden door een kussen-vormige discus, waaruit de nectar wordt afgescheiden. Het vruchtbeginsel ontbreekt hier.

Bijenbezoek

Bij warm weer is er een druk bijenbezoek op de bloemen van de Duivelswandelstok. Ze verzamelen zowel nectar als stuifmeel. Opmerkelijk is de kleur van de stuifmeelklompjes. Bij het opengaan van de helmhokjes is het stuifmeel lichtgeel. Tijdens het verzamelen van het stuifmeel in de korfjes van de achterpoten verandert de kleur in mosgroen, dat in sommige gevallen tussen bijen onderling in tint kan verschillen.

Cultuurvariëteiten

In het laatst van de negentiende eeuw zijn in Boskoop twee bonte variëteiten van de Duivelswandelstok in cultuur gebracht. De ene heeft wit gerande blaadjes, de 'Variegata', en de andere geel gerande bladeren,

die met de naam 'Aureo-variegata' de wereld is ingegaan. Door de trage groei lenen de bonte vormen zich beter voor kleine ruimtes.

Vermeerdering

De plant vermeerdert zich door zaad en de vorming van ondergrondse uitlopers. In onze contreien vindt alleen zaadvorming plaats wanneer na de bloei het weer nog voldoende lang warm blijft. De vrucht is een bes, rond van vorm en zwart van kleur, waarin zich vijf zaden kunnen vormen. Ze hebben een harde schaal.

FOTOHUTFOTOGRAFIE

In onze natuurtuin Kandoel staat weer even een vogelobservatiehut, welke veelvuldig wordt gebruikt. Deze werd gebouwd door onze tuin-vrijwilligers, met als doel leden de gelegenheid te geven vogels van nabij te zien en te fotograferen, van begin af aan een groot succes.

Maar hoe doe je dat nou, dat fotograferen en observeren. Natuurlijk begint het, met een goede plek, daarvoor hebben we de hut geplaatst in een stille hoek en wel zo, dat de zon op de zichtplek valt, allemaal goed voor elkaar. Er is water, er zijn voldoende aanvliegplekken, genoeg plaatsen om wat bij te voeren.

Het voeren van dieren bevordert de slagingskans enorm. Gebruik hierbij wel je gezonde verstand. Overvoeren leidt tot luie vogels. Gebruik ook geen voer dat schadelijk is voor de dieren. Pindakaas moet bijvoorbeeld wel zoutvrij zijn. Natuurlijk is het ook geen gezicht, als bijvoorbeeld een specht gefotografeerd wordt met zijn snavel vol vet. De kunst bestaat eruit vogels er zo natuurlijk mogelijk uit te laten zien op jouw plaatje.

Gedrag van de fotograaf speelt ook erg mee bij de slagingskans, kleeft je vooral zo donker mogelijk, ben je hoogblond, zet dan een muts op, zit stil, praat zo min mogelijk. Kortom verontrust de vogels niet en dat begint natuurlijk al bij jou aankomst, loop rustig naar de locatie, is er al iemand binnen, ga dan zeker niet aan de zijkant van de hut kijken. Binnen gekomen neem je rustig plaats en open het luik zo zachtjes mogelijk.

Een rijstzak onder je lens is een geweldig hulpmiddel, je kunt vrij bewegen en de vogels volgen, steek de lens niet te ver naar buiten, vogels nemen elke beweging waar.

Een volgend Hoefblad meer tips.